

Beteckning: Rel D ht 2005:4

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Modern gnosticism och New Age
En jämförande studie

Åke Fällström
Januari 2006

D-uppsats, 10 poäng
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap D
Handledare: Peder Thalén

Modern gnosticism och New Age - en jämförande studie

Åke Fällström

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap
Högskolan i Gävle

Abstrakt

Förhållandet mellan modern gnosticism och New Age har visat sig vara oklar i den aktuella akademiska diskussionen. I denna studie gjordes ett försök att bringa en större ordning i denna aktuella akademiska diskussion. Huvudsyftet var att jämföra modern gnosticism och New Age utifrån några valda verk, och se vilka likheter och skillnader som fanns. Metoden som användes var deskription och komparation. Studien visade att det fanns både likheter och skillnader. Den största likheten kan sägas bestå av att båda fenomenen är individcentrerade. Den främsta auktoriteten finns inom människan. En annan likhet är att båda rörelserna har en oppositionell karaktär. På det andliga planet är man mot den etablerade, institutionaliserade och hierarkiska formen av religion. Den största skillnaden mellan de båda handlar om två närliggande existentiella frågor som verkar vara förbehållet modern gnosticism. Det handlar om människan som en främling inför tillvaron, och hennes utkastade tillstånd i denna världen.

Nyckelord: New Age, modern gnosticism, kristendom, sekularisering
Keywords: New Age, modern gnosticism, Christianity, secularization

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte och frågeställningar.....	3
1.2 Avgränsning och metod.....	4
1.3 Tidigare forskning.....	5
1.4 Disposition	6
2 Vad är modern gnosticism?	7
2.1 Några utvalda verk om modern gnosticism	7
3 Vad är New Age?	17
3.1 Några utvalda verk om New Age	17
4 Modern gnosticism och New Age, ett jämförande perspektiv.....	26
4.1 Konsensus kring modern gnosticism.....	26
4.2 Konsensus kring New Age	28
4.3 Är New Age en form av modern gnosticism?	29
4.3.1 Kan New Age och modern gnosticism utgöra en utmaning mot kristendomen?	33
4.4 Sammanfattning	35
5 Litteraturförteckning	37

1 Inledning

När man läser böcker kan det leda till att man vill veta mer om något speciellt. Så var fallet när jag läste Elaine Pagels *de gnostiska evangelierna*. I sin bok skildrar hon hur det gick till när man fann mycket gamla religiösa handskrifter från den tidiga kristendomen. Året var 1945, december månad. Totalt 51 olika arbeten som ger oss en inblick i de antika gnostiska idéerna, och ger en ny syn på kristendomens ursprung.

Under tiden jag läste hennes bok fick jag en känsla av att många av idéerna inom den tidiga gnosticismen, verkade passa in även på dagens New Age. Kunde det vara så att New Age var en form av modern gnosticism, och att det egentligen handlar om samma sak? Pagels bok blev startpunkten för min uppsats. Jag ville ta reda på och jämföra vilket förhållande dessa båda fenomen hade till varandra.

Jag blev senare uppmärksam av min handledare på den nyandliga strömning som kallas modern gnosticism. Ett relativt utforskat område, i alla fall i Sverige. Hur modern gnosticism förhåller sig till New Age är kanske än mindre klarlagt, både i Sverige men även ur ett internationellt perspektiv. Huvudfrågan om förhållandet kvarstod alltså, men jag hade bytt ut den antika gnosticismen mot den mer moderna formen.

1.1 Syfte och frågeställningar

När man läser om New Age och modern gnosticism infinner sig en känsla av att det båda företeelserna har en del likheter. Bland annat går det inom båda att finna idén om det gudomliga som finns inom människan. Mitt antagande är att det förekommer fler likheter än denna. Och där det finns likheter torde det också vara möjligt att hitta olikheter.

Ett huvudproblem är hur de båda företeelserna egentligen bör beskrivas eller definieras.

Syftet med denna uppsats är att försöka bringa en större ordning i den aktuella akademiska diskussionen kring förhållandet mellan New Age och modern gnosticism, då den i mina ögon är något rörig och oklar. Jag ska försöka att finna en enighet bland forskarna, kring hur de båda begreppen beskrivs. Sedan kommer jag lättare att kunna jämföra vilka likheter och skillnader som finns mellan New Age och modern gnosticism.

Frågeställningar

- Är New Age en form av modern gnosticism?
- Vilka olikheter finns mellan New Age och modern gnosticism?

- Kan New Age och modern gnosticism utgöra en utmaning mot mer etablerad religion som t ex kristendomen?

1.2 Avgränsning och metod

Arbetet med denna uppsats har begränsats till sammanlagt sex verk när det gäller tidigare forskning. Tre stycken som handlar om modern gnosticism, och tre som handlar om New Age. Denna avgränsning uppskattas som lämplig med tanke på den begränsade tid som står till förfogande. Det torde ändå vara fullt möjligt att få med en tillräcklig bredd i arbetet.

Metoderna som använts är deskription och komparation. Bedömningen har gjorts att dessa två metoder passar syftet med uppsatsen, då det handlar om att utifrån litteratur beskriva och jämföra. Det är dock viktigt att påpeka att vilken metod man än väljer i detta sammanhang, är det svårt att fånga den mångfald och komplexitet som finns kring både modern gnosticism och New Age. Inom den tidiga gnosticismen, New Age och kanske i synnerhet inom forskning kring den moderna gnosticismen, råder en omfattande diskussion kring hur man bör definiera dessa fenomen. Att till detta redan problematiska tillstånd, även fastna i en diskussion över den mest lämpliga metod som bör användas, skulle säkerligen öka förvirringen ytterligare. Det är inte otänkbart att en alltför ensidig fokusering på metod, kan flytta uppmärksamheten bort från själva huvudarbetet, som är att jämföra. Metoden får i detta fall en mindre framträdande roll än vad som kanske är önskvärt. Man kanske kan säga att metoden får utsättas för en prövning genom undersökningen, och först i efterhand kan en utvärdering göras om den fungerat tillfredsställande, och i vilken mån den burit frukt.

I urvalet av den litteratur som handlar om modern gnosticism har jag valt ut forskare, som väl alla får anses som något av auktoriteter inom sina områden, dessa är Hans Jonas, Harold Bloom och Eric Voegelin. De beskriver alla förekomsten av gnostiskt tänkande i vår samtid. De är samtliga mycket kunniga när det gäller antik gnosticism, och ifrån denna utgår de i sina diskussioner om modern gnosticism.

Jonas och Voegelin betraktar modern gnosticism utifrån ett filosofiskt perspektiv, men deras inställning skiljer sig något. Jonas kan sägas företräda en opartisk hållning, medan Voegelin är mer negativ i sin framställning. Bloom å sin sida betraktar modern gnosticism utifrån ett litteraturkritiskt synsätt. Han anses vara den främste litteraturkritikern i Amerika, och är dessutom mycket framstående inom den amerikanska kulturella debatten. Bloom är den av de tre som intar en positiv hållning.

Dessa tre olika synsätt kring beskrivningen av modern gnosticism torde öka förutsättningen, att få en så nyanserad och rättvis bild som möjligt. Det intressanta är att se om de, trots olika synsätt ändå kan uppvisa en enhet i beskrivningen av modern gnosticism.

Urvalet av litteratur inom New Age bygger också på erkända forskare inom sina respektive forskningsområden. Dessa är Liselotte Frisk, Olav Hammer, och Wouter J. Hanegraaff.

Frisk's kompetens ligger inom det religionshistoriska och religionssociologiska området. Hon har i sin forskning särskilt ägnat uppmärksamhet åt nyreligiositet, och nya religiösa rörelser. Hon har dessutom forskat inom New Age och där särskilt behandlat definitionsfrågor. Olav Hammer har också han i sin forskning bland annat ägnat sig åt New Age, och får väl betraktas som lite av en auktoritet på området, i alla fall i Sverige. Hans bok *på spaning efter helheten* kan betraktas som den första objektiva populärvetenskapliga översikten över New Age, även om Hammer själv säger att han är något skeptisk till om man som forskare kan vara helt objektiv.¹ Invändningar kan göras till att valet föll på en populärvetenskaplig bok. Enligt min mening kan detta motiveras av att den lästs av många, och bland annat använts av new-age sympatisörer, skeptiker och i akademiska sammanhang på universitet och högskolor runt om i landet. Wouter J. Hanegraaff slutligen, är verksam som professor vid universitetet i Amsterdam. Han är en internationellt erkänd forskare, och förmodligen den av de tre som har den mest genomarbetade framställningen av New Age.

Dessa tre forskare har alla i mina ögon en objektiv och neutral hållning gentemot New Age. Det intressanta med ett sådant urval är i vilken utsträckning de visar upp en förmodad enhetlig framställning eller inte.

1.3 Tidigare forskning

Här följer en kortare överblick över tidigare forskning kring modern gnosticism och New Age. Det är endast en liten sammanfattning, och jag gör inga anspråk på att täcka in alla forskare som arbetat med dessa fenomen.

När det gäller modern gnosticism är forskningen mycket begränsad i Sverige. Det enda mer omfattande verket som jag hittat är en avhandling av Kent Gunnarsson med titeln *den kristna gnosticisms återkomst* från 2004. Huvudarbetet är att undersöka om Ulf Ekmans teologi är färgad av

¹ Hammer 1998 s. 10.

gnostiskt innehåll. Gunnarsson vill också i sitt arbete visa på förekomsten av en särskild gnostisk anda i vår samtid.

I ett internationellt perspektiv är forskningen dock mer omfattande och området är mer utforskat. Hans Jonas, Harald Bloom, Eric Voegelin, Gilles Quispel, Philip J. Lee och Elaine Pagel är sex forskare som studerat gnostiskt inflytande i vår moderna tid. Andra forskare som kan nämnas är Cyril O'Regan, Stefan Rossbach, Kirsten J. Grimstad, Michael Allen Williams, Robert A. Segal, Stephen McKnight och Carl Gustaf Jung.

Även forskningen kring New Age är i ett internationellt perspektiv ganska tunn i Sverige, även om litteraturen är betydligt mer omfattande jämfört med den om modern gnosticism. Några svenska forskare som studerat New Age är Eva Appelqvist, Petra Junus, Owe Wikström och Ulf Sjödin.

När det gäller litteratur på engelska finns det en mängd att välja bland. Några framträdande forskare är Paul Heelas och hans bok *The new age movement*, James Lewis och Gordon Melton *Perspectives on the New Age*, Richard Kyle *The New Age movement in American culture*, Michael York *The emerging network: a sociology of the New Age and neo-pagan movements* och John Saliba *Perspectives on new religious movements*.

1.4 Disposition

Kapitel ett börjar med ett bakgrundsavsnitt där jag förklarar varför just denna uppsats blev till. Vad som gjorde mig intresserad av modern gnosticism och New Age. Efter detta följer syfte och några frågeställningar. Sedan följer en kort beskrivning av hur arbetet avgränsats och vilka metoder som använts. Sist följer en kort översikt över personer som forskat inom New Age och modern gnosticism att nämnas.

I kapitel två presenteras några utvalda verk inom modern gnosticism.

I kapitel tre presenteras några utvalda verk inom New Age.

I kapitel fyra redovisas vad som kommit fram i undersökningen. Först kommer en översikt över de likheter och skillnader som finns bland forskarna i deras syn kring begreppen. Denna översikt når fram till ett centralt avsnitt, där jag ställer frågan om New Age kan ses som en modern form av gnosticism. I det avsnittet kommer jag även att ta upp de andra frågeställningar som angavs i syftet, och försöka besvara dessa. I slutet av kapitel fyra gör jag en kort sammanfattning där jag också svarar på om syftet uppnåtts eller inte.

Uppsatsen avslutas med referenslitteratur.

2 Vad är modern gnosticism?

2.1 Några utvalda verk om modern gnosticism

Tre verk har valts ut gällande modern gnosticism. Det handlar om tre verk som alla på sitt sätt beskriver förekomsten av gnostiska tankar och idéer i vår moderna tid. Dessa är Hans Jonas *The Gnostic Religion* från 2001, Harold Blooms *Omens of Millennium* från 1996 och Eric Voegelin's *Vetenskap, politik och gnosticism* från 2001.²

Enligt O'Regan omfattar samtliga ett existentiellt/erfarenhetsbaserat paradigm, även om de har olika utgångspunkter i sin forskning. Detta synsätt har till skillnad mot det berättande paradigmat, varit mest framträdande under 1900-talet menar han.³

The Gnostic Religion

I det här avsnittet vill jag främst visa på förekomsten av en central tanke, nämligen att det inom den äldre gnosticismen och den mer moderna existentialismen, finns en föreställning om ett främlingsskap mellan människan och världen. I en sådan situation värderas jaget högst och får en gudomlig karaktär.

Hans Jonas (s. 320-340) ser likheter och samband mellan gnosticismen⁴ och den mer moderna existentialismen. Han berättar att

² När det gäller Jonas bok så har jag använt mig av tredje upplagan. Boken utkom första gången 1958. Den är fortfarande aktuell då Jonas kan ses som en föregångare till senare forskning om modern gnosticism. Voegelins bok i svensk översättning från 2001, utkom första gången 1959, men även denna kan ses som aktuell då hans arbete kring moderna gnostiska massrörelser är ganska unik.

³ O'Regan 2001 s. 30.

⁴ Jonas själv säger att gnosticismen kan definieras som ett i första hand religiöst fenomen. Huvudmålet kans sägas handla om människans frälsning. Den överjordiska synen på Gud dominerar, och frälsningen för människan ligger inom räckhåll först i en annan översinnlig och bortomvärdslig tillvaro. Dualismen är framträdande, Gud och världen, själ och kropp etc. [Jonas 2001, s. 31-32].

Gunnarsson påpekar att det är oklart hur termen gnosticism bör definieras. Han menar att begreppet vanligen använts i samband med den senantika gnosticismen, för att underlätta en historisk avgränsning [Gunnarsson 2004, s. 9]. Rossbach nämner precis som Gunnarsson svårigheterna kring en definition av gnosticismen, och menar att det inte finns någon allmänt accepterad uppfattning av hur en sådan bör tolkas. Enligt en konferens i Messina 1966 som handlade om gnosticismens ursprung, kom man fram till att begreppet kunde tolkas som ett gnostiskt lärosystem kring andra och tredje århundradet efter Kristus, utgående från bland andra Mani och Basilides [Rossbach 1999, s. 47]. Enligt Filoramo finns det en viss fara med en sådan definition, då man riskerar att inte få med andra lärosystem som också är gnostiska, men som inte hänvisar till dessa lärare. Den blir för smal med andra ord. Även Filoramo nämner precis som Gunnarsson,

den skolning han fick hos Heidegger gav honom hjälp att se dessa samband tydligare. Efter en hel del studier kring gnosticismen kunde Jonas enligt honom själv, klarare se på innehållet också inom filosofins värld. Likväl som det varit möjligt att studera gnosticismen genom ett existentiellt perspektiv, kunde man också göra det omvända menade han, nämligen se på existentialismen genom ett gnostiskt perspektiv.

Upptakten till den moderna gnosticismen startar under 1600-talet menar Jonas. Under detta århundrade skapas den moderna människans andliga situation, och kommer till uttryck hos Pascal⁵. Jonas nämner i anknytning till detta Pascals beskrivning av människan, som står ensam okunnig och rädd inför ett oändligt universum. Människans ovetskap om sin egen situation och existens bidrar till hennes ensamhet. Mellan människan och resten av den materiella tillvaron finns en gräns som utgörs av hennes medvetande. Det bildas ett främlingskap mellan den medvetna människan och materien eller naturen omkring henne. Jonas berättar vidare att det i Pascals syn inte finns någon inneboende mening i ett universum som inte är hierarkiskt uppbyggt. Detta leder till att människan får lita till sig själv och finna sina egna värden och meningar i livet. Denna dualistiska syn, främlingskapet mellan människan och världen benämner Jonas antropologisk akosmism⁶, och det är denna som givit upphov till den moderna existentialismen. Denna insikt om att människan står ensam mot världen inför vilken hon är en främling, förstod man långt tidigare, nämligen inom den antika gnostiska rörelsen menar Jonas.

Idén om ett främlingskap mellan människan och världen är en beröringspunkt mellan de båda rörelserna. En annan likhet är att det till stora delar handlar om likartade kulturella fenomen anser Jonas. En känsla av hopplöshet, tvivel och fullständig ensamhet finns hos individen inom de båda. Han framhåller vidare att ett av de viktigaste kännetecknen inom den gnostiska rörelsen är dess dualistiska sinnestillstånd, det är jag och världen som är det centrala i denna dualistiska lära.

Jonas berättar vidare att det under den klassiska gnostiska eran sker en "andlig avklädnad" kring föreställningen om det gudomligt ordnade

att det råder en oklarhet bland forskare hur en definition bör se ut [Filoramo 1990, s. 144]. Pearson instämmer, och menar att begreppet har missbrukats konsekvent under åren [Pearson 2004, s. 201].

Thure Stenström berättar i sin bok att existentialismen är en modern tankeriktning som kan hjälpa människan att förstå och tolka sitt liv. Den speglar tankar och idéer inom diktning, religion och filosofi menar han [Stenström 1966, s. 3].

⁵ Stenström berättar att han kan ses som en föregångare till existentialismen [Stenström 1966, s. 3].

⁶ Akosmism innebär att det goda finns utanför kosmos [Nationalencyklopedin 2005].

universumet⁷, som istället fick en demoniserande karaktär. Detta tillsammans med tanken om det överjordiska akosmiska jaget, resulterar i en del likheter med existentialismen menar Jonas. De faktorer som låg till grund för denna andliga avklädning är mycket svåra att besvara påpekar han, men tillägger att svaren troligen finns inom det sociala och politiska området. Det fanns en längtan hos den gnostiske individen att som en del av en helhet bryta sig loss från denna. Han/hon ville precis som existentialisten existera autentiskt. Jonas låter oss förstå att begreppet i detta sammanhang innebär att individen låter det egna jaget få ge mening åt saker och ting. Staten och dess lagar under vilken individen fann sig själv var ett uttryck för den jordiske skaparen, den onde demiurgen, som utövade en tvingande kraft. Istället blir det människans jag som blir normgivare. En trolig förklaring till denna värderingsförändring med den kristna moraliska lagen som normgivare och ledstjärna är att den slutar fungera för den gnostiske individen, menar Jonas. Insikten om att det gudomliga finns inom människan utmynnar i ett legitimerande av jaget som normgivare. Jonas visar att denna opposition mot den kristna gudomliga lagen liknar Sartres, där människan är utelämnad till sig själv och skapar själv sin egen frihet.

En annan intressant aspekt som Jonas för fram är tanken om att vi har blivit kastade ut i tillvaron. Denna idé återfinns i den Mandiska⁸ litteraturen och som en del i den Valentinska⁹ läran, och Jonas menar att den ursprungligen är gnostisk. Det innebär att jaget har slungats ut i en tillvaro som jaget inte varit med att ge liv åt, och den jordliga lagen är därför inte jagets. Det intressanta är att denna tanke också återfinns i den existentiella litteraturen. Jonas nämner Heidegger's uttryck *Geworfenheit* vilket betyder utslungad, och *Dasein*, tillvaro. Denna tillvaro eller natur föraktades i det gnostiska tänkandet, och har likheter med den nedvärderande syn som existentialisten känner för den samma säger Jonas. Han tillägger till detta att ingen filosofi har varit mindre intresserad av naturen än existentialismen. En intressant aspekt av detta utkastande i tillvaron är bilden som Jonas gör av människan som en projektil, vilken färdas mot ett bestämt mål i framtiden.

⁷ Uppfattningen att det gudomligt ordnade universumet hade en demoniserande karaktär, skiljer sig radikalt mot kristendomens syn och Platons filosofi, som räknar med ett mänskligt deltagande i den kosmiska helheten [Rossbach 1999, s. 68].

⁸ Mandeismen är en religion som härstammar från senantiken. Den är dualistisk precis som gnosticismen [Wikipedia 2005].

⁹ Jonas berättar att Valentinus var en gnostisk lärare och systembyggare som levde mellan ca 135 och 160 efter Kristus [Jonas, 2001 s. 178].

Omens of Millennium

I följande avsnitt visas hur en modern gnostisk tro kan se ut. Det viktigaste ur denna tro torde vara vikten av att finna det gudomliga jaget för att kunna nå frälsning.

Harold Bloom nämner i början på sin bok att den framförallt kan ses som en Gnostisk predikan.¹⁰ Han säger också inledningsvis att även om hans arbete äger en vetenskaplig giltighet, så är den i första hand ett bevis på hans egen personliga och religiösa övertygelse¹¹. Bloom har i slutet på denna bok en gnostisk trosbekännelse från andra århundradet efter Kristus.¹² Den kan stå som exempel på hans egen moderna gnostiska tro, och kanske också visa hur den kan definieras. Jag finner det lämpligt att ta med den här, eftersom den kan visa på idéer i modern gnosticism som den kan se ut för en nu levande person. Bloom anser att han med denna trosbekännelse visar på något motsägelsefullt, nämligen att många som läser den kommer att upptäcka att de redan är gnostiska i sitt tänkande, utan att vara medvetna om det.¹³ Bloom säger vidare att trosbekännelsen i huvudsak är riktad till alla sökare som är alltför seriösa för att hålla på med New Age och Woodstock leksaker.¹⁴ Den första raden i den ursprungliga texten kommer att kursiveras för att tydliggöra Blooms egna tankar och förklaringar kring dessa.

*What makes us free is the Gnosis*¹⁵. Med detta menar Bloom att gnostikern litar till en kunskap som går inåt, istället för en tro som går utåt. Det handlar i detta fall inte om en avsaknad av tro, snarare om en tro på en inre kunskap. En inre kunskap som leder till en vetskap om att människan till sin natur är oskiljaktig från Gud.

¹⁰ Bloom 1996 s. 2.

¹¹ Bloom kallar sig själv för en gnostisk Jude [Bloom 1992, s. 22].

¹² Bloom 1996 s. 233-253

¹³ Bloom menar att den uppfattning som finns bland många kristna inom olika samfund i Amerika, att deras tro vilar på en tidig kristendom, i själva verket har fler likheter med mycket gamla gnostiska föreställningar. Mormonerna är ett tydligt exempel som anges. Bloom nämner några andra exempel som Katoliker, Judar och Muslimer, av vilka många är mer gnostiska än rättläriga [Bloom 1992, s. 22].

¹⁴ Bloom 1996 s. 234.

¹⁵ Kunskap, insikt, kännedom eller vishet, och den viktigaste frälsningsvägen inom gnosticismen [Nationalencyklopedin 2005]. Gunnarsson berättar att detta begrepp ibland har använts av forskare, för att lättare kunna fånga senare historiska uppenbarelser av gnostiskt ursprung. Begreppet Gnosis bildar en bredare definition av vad gnosticism är. Gnosis kan i detta sammanhang stå för modern gnosticism menar han [Gunnarsson 2004, s. 9-10]. Filoramo menar att begreppet gnosis, precis som gnosticism, är två begrepp som skapats av moderna forskare, för att beskriva ett historiskt fenomen [Filoramo 1990, s. 143].

What makes us free is the Gnosis of who we were. Bloom poängterar att det som en gång endast var tillgängligt för en liten grupp, eller en elit, i själva verket omfattar alla. Gnosis kan hjälpa människan tillbaka till ett tillstånd som omfattade allt i tillvaron. Vi var alla av dubbel natur, både Gud och Människa säger Bloom. Vår kunskap om Gud och vår självinsikt var i full harmoni med varandra, och det var i första hand en erfarenhetsbaserad kunskap. Bloom låter oss förstå att Gnosis här betyder ett slags lösgörande av den inre mannen eller kvinnan tillbaka till vad vi en gång var. Vi var då delvis Gud, låt vara en personlig Gud men likväl var vi då mer än vad vi blivit. Bloom menar också att Gnosis är den optimala vägen tillbaka till en fulländad kunskap.

What makes us free is the Gnosis of what we have become. Bloom menar att vi utifrån ett gnostiskt synsätt lever i en kosmologisk tomhet som präglar våra liv. Denna uttrycker bland annat en meningslös reproduktion och avsaknad av framtidstro. Han beskriver det som en Generation X då, nu och för all framtid. Vi har blivit fångade av änglar som istället för att vara vägledare blivit en sorts fångvaktare. Bloom säger vidare att många av dagens människor bär på en känsla av ångest eller vanda över det stundande millenniet, som på ett slående sätt påminner om de känslor gnostikern hade för två tusen år sedan.

What makes us free is the Gnosis of where we were. Bloom säger att vi en gång var i ett tillstånd av "fullhet" eller Pleroma¹⁶ där vi levde i fred och frihet. I motsatts till den ursprungliga tillvaron i Pleroma lever vi idag i en vanskapt kopia, liksom vi själva anser Bloom.

What makes us free is the Gnosis of wherein we have been thrown. Bloom påstår här att ordet kasta är ett mycket betydelsefullt och centralt begrepp för gnostikern. Vi har blivit utkastade i denna tillvaro av tomhet och samtidigt utkastade både från Gud, och oss själva säger Bloom. Vi lever dagligen med denna känsla av att ha blivit utkastade i en tillvaro.

What makes us free is the Gnosis of whereto we are hastening. Bloom ställer här frågan vem det var som kastade oss ut i tillvaron? Han menar att detta inte kunde ske utan medverkan från oss själva och från vår själ. Bloom kallar själen för den ytliga följeslagaren till vårt inre jag. Fallet från Pleroma var ömsesidig menar han. Vi föll inte själva utan Gud föll också men hamnade i en annan för människan avsides och obekant miljö.

What makes us free is the Gnosis of what we are being freed. Bloom säger här att insikten om vår befrielse ligger i kunskapen om den fallne Guden eller Demiurgen, skapare av lögnen. Gnosis innebär att vi en gång ska

¹⁶ Ljusets värld, där människosjälen en gång startade sin resa, och dit den också ska återvända så småningom [Nationalencyklopedin 2005].

återvända till Pleroma där människan och Gud är oskiljaktiga. Bloom påstår att det i slutändan handlar om att bli befriad från våra inbillade tankar om vem Gud egentligen är, nämligen en "stackars ruin".

What makes us free is the Gnosis of what birth really is. Bloom menar att ditt sanna jag eller ditt innersta väsen inte har passerat genom den naturliga födseln. Den naturliga födseln har inget med Gnosis att göra menar Bloom. I och med detta kommer han fram till hur vi egentligen ska förstå återfödelse och uppståndelsen:

What makes us free is the Gnosis of what rebirth really is. Bloom förklarar först att Gnosticism kan se olika ut beroende på kontext, och att man är tvungen att förstå tankarna bakom återuppståndelsen för att kunna förklara återuppståndelsens Gnosis. Han syftar i detta sammanhang inte på den dogmatiska kyrkans bild av återuppståndelsen av Jesus. Det är tankarna om uppståndelsen hos Anthropos¹⁷ eller urmänniskan om man så vill, som är det centrala här menar Bloom, oavsett tradition. Bloom menar vidare att Thomasevangeliets Jesus har uppstått utan att först ha genomgått korsfästelse och försoning. Uppståndelsen handlar för gnostikern mer om en uppståndelse av Gnosis självt påpekar Bloom, och denna kommer före döden.

Vetenskap, politik och gnosticism

I denna del beskrivs hur en negativ syn på modern gnosticism kan se ut. Enligt denna uttrycker den moderna gnostiska attityden alltför självsäkra åsikter, som kan få oanade och ödesdigra konsekvenser för människan.

Eric Voegelin beskriver i sin bok hur gnostiska idéer utvecklas och antar nya former beroende på samhällsklimatet, och den kulturella situationen.¹⁸ Det är en slags historisk analys. Enligt Voegelin existerar en kontinuitet inom gnosticismen genom historien, alltsedan antiken och fram till vår moderna tid.¹⁹ Han visar också precis som Bloom (1996) att människans strävan efter vetande eller kunskap (gnosis) egentligen är något allmänmänskligt, och inte enbart något för den religiöse gnostikern. Voegelin beskriver vidare hur de gnostiska idéerna i vår tid lever och frodas, särskilt inom olika moderna tankeriktningar.²⁰

¹⁷ Pagel berättar att det handlar om människan med stort M, eller den andliga kärnan i människan [Pagel 1998, s. 209].

¹⁸ O'Regan menar att det hos bland andra Voegelin finns en strävan att studera gnosticismen utifrån sociala och politiska aspekter [O'Regan 2001, s. 34].

¹⁹ Voegelin 2001 s. 124

²⁰ O'Regan tycker att Voegelin är en av dem som gör sig skyldiga till en slarvig användning av begreppet gnostisk, även om Voegelin förtjänar respekt för sitt goda omdöme och sin insikt. Genom ett hafsigt bruk av begrepp, är det lätt att gnosticismen får en negativ klang, och något av en demonisk karaktär menar O'Regan. Vad han själv

Voegelin talar om gnostiska massrörelser som t ex kommunism²¹, positivism och progressivism.²² De är alla enligt Voegelin exempel på rörelser som först har börjat bland mindre intellektuella grupper. Hur vet vi då på vilka sätt dessa rörelser än gnostiska? Det finns sex punkter genom vilka det är möjligt att få reda på karaktäristika i ett gnostiskt synsätt menar Voegelin.²³

Det *första* kännetecknet är enligt Voegelin att "gnostikern är missnöjd med sin situation". Han poängterar att detta inte är så konstigt då vi alla mer eller mindre känner oss missnöjda med vår situation.

Det *andra* kännetecknet menar Voegelin har att göra med gnostikerns sätt att liksom skylla ifrån sig den existentiella erfarenhetens avigsidor på världens ondska. Det ligger inte i gnostikerns natur att erkänna att han/hon själv kan vara bristfällig eller ofullkomlig menar Voegelin.

Det *tredje* karaktäristiska synsättet enligt Voegelin innebär att frälsning från jordens onda är fullt möjligt.

I det *fjärde* kännetecknet finner vi tron på att världen måste organiseras om över tiden. Detta innebär att allt det som är bedrövligt i världen måste utvecklas till något gott. Detta sker igenom en historisk process säger Voegelin.

I den *femte* punkten ligger föreställningen om att människan själv har makt att förändra ordningen i tillvaron genom egen ansträngning. Denna föreställning eller attityd är dock inte lika utbredd poängterar Voegelin.

Sista och *sjätte* kännetecknet för den gnostiska attityden innebär att det är gnostikerns uppgift att försöka finna denna gnosis eller kunskap, som ger honom/henne insikt i hur världens ordning kan förändras menar Voegelin.

Det viktigaste ur det gnostiska synsättet som ovan beskrivits av Voegelin, har lämnat efter sig en rik symbolik.²⁴ Voegelin fokuserar på några av de viktigaste, idén om fullkomning inom kristendomen, och

anser vara den rätta användningen av begreppet är mer oklart. En bra början är ett bruk av begreppen på ett icke-retoriskt sätt menar han [O'Regan 2001, s. 25].

Om jag tolkar O'Regan rätt, är det viktigt att först klargöra vilka anspråk en särskild användning av ett begrepp har, och sedan förklara varför dessa anspråk ska/bör gälla. För mig framstår det mycket som en metodisk fråga i detta

²¹ Rossbach menar att det är lite förvånande att det inte är fler som uppmärksammat de sociala inflytande som gnosticismen fick i och med upplysningen, och den tyska idealismen. Ett inflytande som bland annat tog sig uttryck i Sovjet Kommunismens skepnad. Rossbach menar vidare att Voegelins arbete om gnostiska massrörelser i modern tid kan betraktas som ganska unikt [Rossbach 1999, s. 142].

²² Voegelin 2001 s. 121-122.

²³ Voegelin 2001 s. 125-126.

²⁴ Voegelin 2001 s.126-130.

Joakim av Floris²⁵ historiespekulation. Enligt den kristna idén om fullkomning blir människan först fullbordad i den nåd hon får genom döden berättar Voegelin. Detta får till följd att den kristne i väntan på sin fullbordan genom döden, lever sitt liv på jorden på ett så fullbordat sätt som möjligt för denna jordliga tillvaro menar Voegelin. Målet eller *telos* vilket är människans fullkomning har ett högsta värde *axiologiskt* säger han. Från denna kristna idé om den fulländade människan, fortsätter man sedan inom den gnostiska massrörelsen att utveckla den för egna syften och ändamål anser Voegelin. Till skillnad från den kristnes fullkomning genom döden är tanken inom den gnostiska massrörelsen att detta kan uppnås här på jorden. Det är möjligt att skapa den perfekta människan inom ramen för en jordlig existens. Ur den moderna gnostikerns synsätt kan denna perfekta människa skapas genom något som Voegelin kallar "immanentisering". Med detta låter han oss förstå att det som i den kristna teleologiska synen blir en rörelse mot något fulländat endast efter döden, blir det ur en gnostisk synvinkel en rörelse *mot* något fulländat i denna världen. Den axiologiska motsvarigheten i dess immanentiserade tillstånd handlar om ett perfekt tillstånd i denna värld menar Voegelin. Detta högsta värde antar formen av det perfekta samhället, där människan är fri från sina existentiella bördor. När den teleologiska och axiologiska immanentiseringen når en harmonisk förening, så har vi dels en tanke om vilket slutmålet är, och hur vi ska göra för att nå detta slutmål säger Voegelin. Karl Marx²⁶ och Auguste Comte är två ledare för dessa gnostiska massrörelser, som har en klar strategi för det perfekta tillståndet påstår Voegelin.

Joakim av Floris historiespekulation var en slags kritik av Augustinus historiefilosofi berättar Voegelin.²⁷ Till skillnad mot Augustinus sex perioder där den sista (Kristus eller sonens tidsperiod) utgjordes av en mänsklig ålderdomssvaghet, byggde Joakim sin historiespekulation på tre perioder. Världshistorien kunde enligt Joakim delas in i Fadern, Sonen och den Helige Andes tidsålder säger Voegelin. Sonens tidsålder som startade med Kristi födelse var enligt Joakim inte den sista här på jorden, till skillnad mot Augustinus. Den sista perioden

²⁵ Abbot och teolog från Italien [Nationalencyklopedin 2005].

²⁶ Rossbach beskriver hur tron inom kristendomen, i den gnostiska rörelsen istället går över till en vetskap [Rossbach 1999, s. 59]. I detta fall kan Marx ses som en modern gnostisk ledare som "vet" hur människans frälsning ska gå till.

²⁷ Voegelin 2001 s. 131-139.

utgjordes istället av den Helige Andes tid²⁸, där en ny ledare skulle framträda precis som i de två föregående perioderna med Abraham och Kristus beskriver Voegelin.

Inom Joakims spekulation ryms fyra symboler som är typiska för den moderna politiska rörelsen säger Voegelin. Den första symbolen utgörs av ett tredje rike som ska utgöra den sista delen av vår världshistoria. Voegelin berättar i samband med detta att det finns likheter och samband mellan gnostiska idéer om tre faser eller perioder i världshistorien, och hos ledare i moderna politiska rörelser där den tredje utgör ett slags idealtillstånd menar Voegelin. Ledaren utgör den andra symbolen hos Joakim, vilken framträder som den naturliga och självklara för den nya tidsperioden, och så att säga grundlägger den. I den tredje av Joakims symboler finner vi profeten meddelar Voegelin. Dennes uppgift är att vara en föregångare till den nya tidens ledare och omtala för allmänheten om dennes ankomst. Denne ledare har fått lite grann av dubbla roller i västerlandets historia berättar Voegelin. Dels är han profet men som intellektuell med förmågor att se in i framtiden och vet vägen till frälsning blir han också ledare. Den fjärde symbolen i vad Voegelin kallar den joakitiska spekulatjonen påträffar vi en massa av andligt autonoma personer som lever i gemenskap med varandra. Joakim tänkte sig ett Tredje Rikets kommunitet av munkar. Om vi överför denna idé på mer moderna fenomen, kan Joakims munkar liknas vid en andlig mänsklighet som inte är i behov av några institutionella föreskrifter säger Voegelin. Denna fria andlighet av autonoma människor hittar vi i de moderna massrörelserna anser Voegelin.

Det symboliska språket i den kristna tanken om fulländning och den joakitiska spekulatjonen har gemensamt att de uttrycker en tanke eller föreställning om att det är möjligt för människan att förändra varandets ordning menar Voegelin. Det gudomliga och transcendentia är inte det som styr eller utgör grunden för varandet. Det är istället det gudomliga i människan, som får utgöra grunden i denna varandets ordning berättar han. En intressant iakttagelse kan göras i samband med detta. Voegelin menar att just kristendomen med dess innehåll och utbredning är särskilt utsatt för gnostiska spekulatjoner om varandet.²⁹ Alla kristna är inte så starka i sin tro att de klarar av att se meningen med sin egen existens genom tron. De blir särskilt sårbara och därigenom också mottagliga för andra idéer om varandets egentliga mening och mål berättar Voegelin.

²⁸ Rossbach berättar att innan den Helige Andes tid kunde göra sitt intåg, var det nödvändigt att besegra alla som i någon form motsatte sig kristendomen [Rossbach 1999, s. 103].

²⁹ Voegelin 2001 s. 149.

Detta fall från tron behöver inte nödvändigtvis resultera i olika former av gnosis säger Voegelin.³⁰ Den kan lika väl resultera i ett tillbakavändande till en polyteistisk tro menar han. Voegelin säger till sist att de gnostiska massrörelserna kan vara ett uttryck för en andlig tro, som inom kristendomen hos den enskilt troende blivit för osäker för honom/henne själv. Säkerheten i den sinnliga erfarenheten är i många fall mer lockande menar han.³¹

Mot bakgrund av det som beskrivits i detta kapitel om modern gnosticism, vilka likheter och skillnader finner vi mellan forskarna i deras beskrivningar? Går det att finna någon konsensus kring begreppet modern gnosticism?

³⁰ Voegelin 2001 s. 151.

³¹ Voegelin 2001 s. 154.

3 Vad är New Age?

3.1 Några utvalda verk om New Age

De tre verk som valts ut för att behandla New Age är Liselotte Frisks bok *Nyreligiositet i Sverige* från 1998, Olav Hammers bok *På spaning efter helheten* från 1998 och Wouter J. Hanegraaffs bok *NEW AGE RELIGION AND WESTERN CULTURE* också från 1998.

Nyreligiositet i Sverige

I detta avsnitt beskrivs kortfattat och i stora drag tron och de vanligaste uppfattningarna inom New Age. Trots den stora mångfalden i tro verkar man vara överens om och dela uppfattningen att Gud finns inom människan.

Historiskt sett härstammar New Age från 1960-talet och omkring 1970 berättar Frisk.³² Hon beskriver först och främst New Age som en oorganiserad³³ rörelse med nyreligiösa beståndsdelar. Varför benämningen New Age används beror troligen på ett hopp om en ny tidsålder³⁴ som ska råda på jorden. I denna nya tid ska människan leva i "frid och harmoni" berättar Frisk. Hon tillägger att denna förväntan dock inte var särskilt utbredd bland de alternativreligiösa under 60-70 talet, men fanns i några av dem.³⁵

³² Frisk 1998 s. 165.

³³ Bainbridge är en av många forskare som bekräftar att organisationsgraden inom New Age i många aspekter är låg [Bainbridge 1997, s. 368-371]. Heelas menar att detta kan ses ur ett annat perspektiv. Det finns tecken som tyder på att New Age blivit mer institutionaliserad i den meningen att utbudet av aktiviteter, nätverk, seminarier, musik, böcker etc. har ökat med tiden [Heelas 1996, s. 68]. Detta betyder säkerligen inte att organiseringen av medlemmar inom New Age också ökat.

³⁴ Wikström menar att denna nya tidsålder kan ses som en kulturell motrörelse eller en civilisationskritik [Wikström 1999, s. 305]. Heelas berättar att det vid sidan av begreppet New Age, ofta används andra, liknande termer som t ex new times eller new world. Han säger att de många gånger används för att uttrycka idén om att ett bättre sätt att leva är i antåg. I modern tid har begreppet ofta använts inom media i samband med informationsrevolutionen [Heelas 1996, s. 15]. Sutcliffe berättar att begreppet användes av Alice Bailey på 1930-talet. Hon var en viktig föregångare till dagens New Age menar han, och mycket av hennes idéer lever fortfarande kvar bland olika lärare inom rörelsen. Sutcliffe berättar också att Bailey's tal om en ny tid, med ett andligt medvetande, var en motvikt till det då rådande politiska och ekonomiska klimatet [Sutcliffe 2003, s. 51].

³⁵ Frisk 1998 s. 163.

Frisk säger att tron som ryms inom New Age är mångskiftande³⁶ och kan röra sig mellan flera olika områden som t ex psykologi, medicin eller naturvetenskap.³⁷ Det handlar hela tiden om personens utveckling, som också är det centrala inom New Age menar hon. Frisk nämner några typiska karaktäristika för New Age. För det första handlar det om individens självförverkligande³⁸, med föreställningen att gud finns inom människan och kan förlösas. För det andra är mycket inom New Age upplagt som ett smörgåsbord där det står var och en fritt att välja vad man vill ta till sig. Frisk nämner att tron på reinkarnation brukar finnas med på de allra flestas tallrikar. Ett tredje karaktäristika för New Age är individualismen³⁹. Med detta menas bland annat att man inte ska lyssna på någon annan än sig själv och sina egna behov. Den främsta makten finns inom människan själv.⁴⁰ Frisk nämner också att New Age saknar någon central organisation vilket skulle strida mot tanken om individens totala frihet.⁴¹

Frisk berättar att det ligger en svårighet i att fånga den ideologi och praktik som är typisk för New Age.⁴² Detta beror i huvudsak på problemet med att definiera det hela menar hon. För att komma runt problemet med en definition kan man angripa detta på ett lite annorlunda sätt enligt Frisk. Hon har undersökt vilka begrepp som är centrala, för att om möjligt kunna klargöra vilka de främsta idéerna är. Det främsta begreppet som finns inom New Age är helande som för övrigt är knutet till hälsa. Frisk

³⁶ Bainbridge berättar att denna mångfald kan uttryckas t ex genom tron på healing, utomjordingar, astrologi, kanalisering, drömtolkning, kristaller, nära - döden upplevelser, olika typer av profetior, rituell magi, spiritualism häxeri etc. Mycket av detta kan tyckas barnligt eller löjligt, men faktum är att de alla är återkommande inslag i film och television. Det är möjligt att vi ser en långsam kulturell förändring, som i slutändan leder tillbaka till förekomsten av hednisk tro i en judisk-kristen civilisation [Bainbridge 1997, s. 363]. Heelas frågar sig hur man egentligen ska göra för att spegla New Age på ett så rättvist sätt som möjligt när utbudet är så varierat. Han menar också att olika forskare säkerligen har olika motiv för sina studier, som också speglas i deras beskrivningar [Heelas 1996, s. 5].

³⁷ Frisk 1998 s. 163.

³⁸ En del i individens självförverkligande kan uppnås genom att komma i kontakt med sin inre dolda kunskap (gnosis), och därigenom bli mer hel, frisk och mogen som människa berättar Wikström [Wikström 1999, s. 304].

³⁹ Heelas berättar att mycket av dragningskraften inom New Age ligger på det individuella planet. Han hävdar att det i det moderna samhället och kulturen finns ett särskilt intresse för individen och hennes jag. Om den traditionella religionen mer var lämpad för samhället, så är New Age bättre lämpad för enskilda människans intresse för det egna jaget [Heelas 1996, s. 173].

⁴⁰ Frisk 1998 s. 164-165.

⁴¹ Frisk 1998 s. 166.

⁴² Frisk 1998 s. 167-171.

drar en parallell mellan begreppet helande och frälsningsbegreppet i andra religioner. De är båda ett uttryck för det ideala tillståndet en människa kan befinna sig i. Frisk nämner att det historiskt har varit vanligt med begrepp som helande och hälsa i samband med religion. Kopplingen mellan dessa begrepp är inte förvånande menar hon eftersom man också idag funderar över frågor kring livets mening, lidande och död. Holismen är också mycket utbredd inom New Age påpekar Frisk. Denna uttrycks bland annat genom tron på begrepp som tarot och astrologi. Tron på tarot och astrologi uttrycker uppfattningen om samband mellan allt i kosmos. För övrigt är tron inom New Age mycket centrerad kring människan säger Frisk. Begreppet Gud är mycket ovanligt men samtidigt förstår vi att detta gudsbegrepp tolkas i andra termer berättar hon. De begrepp som istället används för Gud kan t ex vara, Ljuset, Högre jag, Energi eller Ande.

På spaning efter helheten

I denna del visas det att vid sidan av en naturvetenskaplig världsbild också existerat en alternativ syn bland människor. Denna alternativa syn kan ses som ett uttryck för ett motstånd mot ett vetenskapstroende.

I sin bok beskriver Hammer New Age- rörelsens bakgrund och utgå från mitten av 1800-talet, de viktigaste beståndsdelarna inom rörelsen och New Age som samhällsfenomen. Han nämner tidigt att det finns många sätt att se på New Age.⁴³ Det finns de som är negativa till New Age, och kanske behandlar fenomenet ur ett kristet synsätt eller ur ett naturvetenskapligt perspektiv, och med syfte att falsifiera New Age anhängarnas tro. Det finns också de som uteslutande är positiva menar Hammer. Det är då fråga om saker som framförs av New Age-anhängarna själva och som är ämnat för andra sympatisörer. Hammer menar att man ur detta perspektiv förutsätter att det som sägs är sant, och det objektiva kommer i andra hand eller får en underordnad betydelse. Forskarna och deras synsätt kan representera den objektiva och sakliga framställningen, menar han. De torde inte ha någon bindning till vare sig kritiker eller anhängare, vilket underlättar för dem att studera fenomenet ur en opartisk och vetenskaplig synvinkel. Hammer i egenskap av forskare torde därför öka den sakliga framställningen av det komplexa fenomenet New Age, och skapa en så objektiv bild som möjligt.

Hammer berättar att under 1500-talet och 1600-talet får kristendomen med bibeln i centrum ge vika för den alltmer framväxande

⁴³ Hammer 1998 s. 16-17.

naturvetenskapen.⁴⁴ Trots dess framsteg och klargörande av hur världen såg ut fanns det vid sidan om den kristna läran och naturvetenskapen en alternativ världsbild berättar han. Astrologin är ett exempel på en sådan, som dessutom hade hög status och intresserade stora vetenskapsmän som Newton⁴⁵ och Kepler. Det är svårt att fastställa något årtal eller datum när den alternativa världsbilden gör sitt inträde säger Hammer.

Under 1800-talet, med Darwin i spetsen får den naturvetenskapliga världsbilden en mycket stark ställning menar Hammer. Det var en sekulär världsbild som växte fram och kristendomen fick hård kritik från många olika håll. I och med upplysningen från mitten av 1700-talet och framåt har en naturvetenskaplig världsbild dominerat anser Hammer. Samtidigt med denna har det funnits en religiositet, mystik och ockultism bland folket som en slags motstånd mot en alltför stark tro på det vetenskapliga förnuftet säger han. Två metafysiker med en antivetenskaplig syn och som lämnat efter sig många begrepp i dagens New Age är Emanuel Swedenborg⁴⁶ och Anton Mesmer berättar Hammer. Han säger att den antivetenskapliga hållningen hos dessa båda lade grunden för den senare teosofin⁴⁷, spiritismen⁴⁸ och ockultismen⁴⁹ vilka alla finns representerade inom dagens New Age.

Hammer berättar att holismen på 1960-talet växer fram inom New Age.⁵⁰ Nu försöker man skapa en helhet av allt innehåll. Det mest kända försöket enligt Hammer kommer från Marilyn Ferguson och hennes bok *Mot en ny tidsålder*. Denna bok kan ses som ett exempel på en alternativ

⁴⁴ Hammer 1998 s. 26-46.

⁴⁵ Rossbach berättar att Newton förutom astrologi, också hade hermetiska influenser [Rossbach 1999, s. 128].

⁴⁶ Bainbridge berättar att den Swedenborgska rörelsen var en av de första mystiska religionerna i Amerika [Bainbridge 1997, s. 386].

⁴⁷ Hammer beskriver teosofin som en nyreligiös sekt som härstammar från 1800-talet. Grundare och skapare är Helena Petrovna Blavatsky. Hon skapar enligt Hammer en helhet av en mängd olika religiösa företeelser och filosofiska uppfattningar. Innehållet i teosofin har till stora delar påverkat New Age-rörelsen's eget idéinnehåll. Han säger också att två vanliga begrepp som karma och reinkarnation är hämtade därifrån [Hammer 1998, s. 37]. Även Heelas och Frisk nämner teosofins inflytande på New Age [Heelas 1996, s. 45], [Frisk 1998, s. 38].

⁴⁸ Hammer berättar att också den härstammar från 1800-talet. Själva kärnan i tron utgörs av föreställningen om att det är möjligt att få kontakt med de avlidnas andar [Hammer 1998, s.33].

⁴⁹ Hammer nämner magi, alkemi och astrologi som ockulta företeelser. Tanken att det finns en slags krafter utanför den verklighet vi lever i, och som är möjlig att ta del av, verkar vara framträdande inom ockultismen om en tolkning av Hammer är riktig [Hammer 1998, s. 34].

⁵⁰ Hammer 1998 s. 81-84.

världsbild med holismen i centrum. Fergusons bok kan sägas vara en ouppnåelig filosofi menar Hammer, som med tiden har fått ge vika för en mer populär magisk världsbild, introducerad av Shirley MacLaine i hennes bok *På yttersta grenen*. Om en tolkning av Hammer är rätt så kan MacLaines popularitet ha att göra med att hon omfattar det mesta som ryms inom New Age som t ex healing, meditation, det högre jaget, reinkarnation och karma, vilket i så fall skulle locka en bredare publik. Hammer talar om i anslutning till detta, att New Age i Sverige är på väg att bli en massrörelse. En viktig orsak till detta beror på att massmedia uppmärksammat den nyandlighet som finns i en större utsträckning än tidigare. Han säger också att det under andra hälften av 1980-talet skedde en kraftig uppgång för New Age i USA. Även där berodde uppgången på att New Age fick ett större utrymme i massmedia meddelar Hammer.

Några av de viktigaste idéerna inom New Age har mycket gamla rötter menar Hammer.⁵¹ Det är tankar och idéer som härstammar från de gnostiska religioner som uppträdde i Mellanöstern, vid början av vår tideräkning säger han. De gnostiska tankarna som florerade vid denna tidpunkt har påverkat många genom historien menar Hammer. Det är "andliga sanningar" som tilldragit sig stort intresse bland de alternativreligiösa. De gnostiska tankarna finner vi bland annat i teosofin meddelar Hammer. Gnostiska idéer finner vi också i ett mycket vitt och populärt trossystem inom New Age berättar Hammer. Det handlar om Helen Schumans *A Course in Miracles*. Gnosticismen finns även i andra populära böcker inom New Age säger Hammer. En tanke eller föreställning som Hammer särskilt vill betona i samband med gnosticism och New Age är den förres föreställning om den gudomliga gnistan, denna återfinns i en annan form inom New Age som det högre jaget.

En annan ingrediens inom New Age förutom gnostiskt färgade föreställningar som har gamla anor är nyschamanismen säger Hammer.⁵² Michael Harner är grundaren av en av de största nyschamanistiska rörelserna i vår tid och har gett ut boken *Shamanens väg* som väl får anses som en mycket viktig skrift för alla intresserade menar Hammer. Den är både visionär och praktisk. Det handlar om att få kontakt med den andra världen. Det är viktigt att poängtera att det finns stora olikheter mellan Harners schamanism och de mer belagda formerna från Sibirien eller Nordamerika säger Hammer. Det är en egen blandning av många olika typer av schamanism det handlar om i första hand.

⁵¹ Hammer 1998 s. 103-104.

⁵² Hammer 1998 s. 116-123.

Healing är ett vanligt begrepp inom New Age och en viktig ingrediens anser Hammer.⁵³ Det handlar om ett samlande begrepp som består av en mängd olika behandlingsformer för människan. Healingen är holistisk och vilar på föreställningen om sambandet mellan delarna i kroppen och själen, samt mellan människan som del av kosmos berättar Hammer. Det finns en del saker som de olika behandlingsformerna har gemensamt trots den stora variationen av tekniker menar Hammer. Helheten i delarna, dolda orsaker till symtomen, kropp och själ är ett, i kroppen finns en dold anatomi, fungerande metoder på grund av gamla rötter samt den stora frihet man kan bedriva healing på.

Kanalisering är en annan ingrediens i New Age som blivit mycket populär. Det kan handla om budskap från vitt skilda företeelser som utomjordingar, änglar eller från Jesu själv berättar Hammer. I Sverige är Sture Johansson och Ambres ett känt exempel på detta.⁵⁴ Hammer beskriver kanaliseringen som "mottagandet av budskap från varelser från andra dimensioner i kosmos".⁵⁵

Hammer beskriver också i sin bok New Age som en religion.⁵⁶ Som bevis för detta visar han på några typiska likheter mellan New Age och andra religioner, istället för att försöka klämma in fenomenet under en viss definition av religion. Inom den mer traditionella religionen finns det en gräns mellan den vanliga världen och ett annat heligt område i tillvaron berättar Hammer. New Age har mer och mer utvecklats till en typisk religion med sina egna heliga skrifter, föremål och platser⁵⁷. Myten har en viktig plats i den typiska religionen precis som inom New Age förklarar han. En viktigt central myt inom New Age är tanken på den kommande nya tidsåldern berättar Hammer. Ritualer är en annan viktigt aspekt av religion och även inom New Age finns typiska ritualer som ett sätt att bekräfta sin egen tro, t ex visualiseringar, healing och regression.

Hammer ägnar slutet⁵⁸ av sin bok åt frågan varför människor väljer att gå över till New Age, från ett vetenskapstroende till en astrologisk världsbild. Frågan är mycket svår att besvara och Hammer meddelar att forskningen på området inte är tillräcklig.⁵⁹ Men trots detta hindrar det

⁵³ Hammer 1998 s. 169-202.

⁵⁴ Hammer 1998 s. 206-207.

⁵⁵ Hammer 1998 s. 251.

⁵⁶ Hammer 1998 s. 274-276.

⁵⁷ Sutcliffe nämner som exempel att ön Iona runt Skottland, och staden Glastonbury anses som heliga bland anhängare av New Age i England. Dessa platser kallas också ofta för kraftställen eller kraftcentra berättar han [Sutcliffe 2003, s. 92].

⁵⁸ Hammer 1998 s. 289-323.

⁵⁹ Heelas poängterar att det säkerligen inte finns någon universell teori över orsakerna till konvertering. Men precis som Hammer, menar han att man kan peka på några troliga

inte honom från att anlägga en personlig reflektion över frågan. Konverteringen kan ses som en slags reaktion på den sekulära världsbild som är utbredd i dagens moderna samhälle förklarar han. Genom historien kan vi bättre förstå vår egen situation menar han. Hellenismen utgör ett bra exempel för att belysa det hela menar Hammer. I denna kultur växte det fram ett nytt samhälle, kosmopolitiska städer med Alexandria i spetsen, gynnade ett kulturellt utbyte som vi finner motsvarighet på i dagens storstäder menar Hammer. I denna miljö sker vad han kallar en korsbefruktnings mellan grekisk filosofi, egyptisk religion och orientaliska läror. Kulter, sekter och färdiga system av religiösa läror bidrog till den utbredda synkretismen. Trots att Rom så småningom föll och kristendomen segrade fanns det hela tiden en alternativ magisk-astrologisk världsbild kvar som utövades i opposition mot kyrkan berättar Hammer. Denna opposition har levt kvar hela tiden och kommer idag till uttryck i vårt moderna sekulära samhälle, där vetenskapen har tolkningsföreträde. En annan intressant aspekt som Hammer för fram i samband med en konvertering till New Age är att dagens unga föds in i en miljö, där föräldrarna kanske redan omfattar delar av det innehåll som finns inom New Age.

Kampen mellan tro och vetande har som vi sett existerat under en mycket lång tid. Hammer säger avslutningsvis att oavsett vad vi tror på är det viktigt att tänka på att vi lever i samma värld. Vi kan samsas och det är viktigt att vi inte bygger murar runt våra föreställningar, och hävdar dess överlägsenhet gentemot någon annans tro.

NEW AGE RELIGION AND WESTERN CULTURE

I detta avsnitt framställs att tron inom New Age uttrycker en kritik mot den kultur man lever i. I denna kulturkritik är begreppet Gnosis mycket viktigt.

Wouter Hanegraaff behandlar New Age rörelsen i tre olika delar som kompletterar varandra fint. Han nämner att huvudmålet för hans studie är att försöka komma fram till en definition av New Age.⁶⁰ Hanegraaff förklarar vidare att han i del ett guidar läsaren genom fem av de viktigaste delarna eller trenderna inom New Age som kanalisering, healing, New

orsaker. Heelas nämner bland annat att de som blir intresserade, ofta blir det på grund av att kulturen de lever i skapar en rimlig förutsättning, att de blir medvetna om att livet kan fungera bättre än vad som är fallet, att de har särskilda erfarenheter som kan förstärkas och utvecklas inom New Age, att det finns andra psykologiska processer som är verksamma, och att det finns särskilt kompetenta lärare inom New Age som kan vägleda individen i rätt riktning [Heelas 1996, s. 197-198].

⁶⁰ Hanegraaff 1998 s. 14.

Age vetenskapen, neopaganism och avslutar med några korta och generella anmärkningar på dessa trender. I del två analyserar han det som kommit fram i del ett, med fokus på tankar och idéinnehåll.⁶¹ I del tre nämner Hanegraaff att han tolkar materialet ur ett historiskt och religiöst perspektiv.⁶²

Hanegraaff avslutar sin bok genom att presentera sin egen personliga tolkning av själva naturen i New Age, både som rörelse och religion.⁶³ Det är en tolkning som så småningom utmynnar i en egen definition. Denna tolkning består av tre delar. För det första har vi tron inom New Age och hur den uttrycks bland människor. Denna tro kan brytas ner till fem områden som den kretsar kring menar Hanegraaff. Av dessa områden är Holism, Evolutionism, och till sist förväntningarna på en ny tidsålder de allra mest genomträngande berättar Hanegraaff. För det andra kan New Age ses som en slags kulturkritik i synnerhet mot dominerande trender, och för det tredje så faller denna kulturkritik tillbaka på innehållet i en västerländsk esoterism⁶⁴. Hanegraaff berättar att kulturkritiken främst riktar sig mot de rådande värderingar som finns i den västerländska kulturen och inte minst mot de värderingar som finns i det västerländska samhället. Som exempel på hur denna kulturkritik kan yttra sig på det religiösa planet nämner Hanegraaff förkastandet av alla typer av dualism. Denna kritik riktar sig i synnerhet mot den kristna kyrkan menar han. Förkastandet av dualismen kan ses mot bakgrund av den mer uppskattade holismen inom New Age. Denna holism signalerar vad man är *emot* och kan ses som en enande faktor i kulturkritiken menar Hanegraaff.

När det gäller New Age och esoterism berättar Hanegraaff att det inte är frågan om någon oriental renässans. Idéer från orienten har införlivats i New Age i den mån de redan har funnits liknande idéer i den västerländska traditionen menar Hanegraaff. Orienten har mest fungerat som en slags symbolisk förebild för en sann andlighet. New Age som fenomen har vuxit fram ur en redan befintlig västerländsk tradition som sträcker sig långt tillbaka med starka band till västerländsk esoterism säger Hanegraaff. Själva grunden till New Age lades under 1700-talet och 1800-talet under inflytande av något som Hanegraaff själv benämner sekulariserad esoterism. De esoteriska källorna till New Age under denna

⁶¹ Hanegraaff 1998 s. 20.

⁶² Hanegraaff 1998 s. 365.

⁶³ Hanegraaff 1998 s. 514-524.

⁶⁴ Något förenklat kan begreppet stå för en speciell typ av lära, som endast är förbehållet en liten grupp. En slags insikt eller hemlig kunskap [Nationalencyklopedin 2005].

tidsperiod var påverkade av en allmän sekulariseringsprocess som bland annat innebar en ny syn på världen inom olika områden.

Hur kommer det sig då att kulturkritiken inom New Age har vuxit fram ur en västerländsk esoterism? Detta kan förklaras utifrån det faktum att västerländsk esoterism utgör ett tredje alternativ eller sätt att se på människan och världen berättar Hanegraaff. Detta tredje synsätt vid sidan av förnuft och tro är gnosis. Han berättar vidare att förnuftet är liktydigt med den filosofiska och vetenskapliga rationalismen, och tron kan jämföras med kristendomen. Hanegraaff tillägger till detta att gnosis har en koppling till både förnuftet och tron, och har kombinerats i ett otal varianter genom historien. Förnuft, tro och gnosis ska i första hand ses som begrepp med egenskaper, som kan leda till kunskap om sanningen. Gnosis har varit ett centralt begrepp i den västerländska esoterismen på samma sätt som förnuft har varit ett viktigt begrepp för vetenskapen, och tron ett viktigt begrepp för etablerad kristendom berättar Hanegraaff. Västerländsk kultur har knappast styrts av gnosis utan snarare av förnuft och legitimerad tro, och samtidigt har vid sidan av dessa synsätt hela tiden funnits en motkultur som fokuserat på en inre kunskap eller gnosis. Även om det är lätt att göra en åtskillnad mellan begreppen rent teoretiskt är det betydligt svårare att se en tydlig skillnad rent historiskt menar Hanegraaff. Hur som helst så har gnosis varit en central del i den kulturkritik som funnits inom den västerländska esoterismen, på samma sätt som den är en central del i den kulturkritik som finns inom New Age berättar han. En viktig skillnad finns dock. Den esoteriska alternativa världsbilden byggde mycket på en begränsad vetenskap medan New Age rörelsen å sin sida har tagit till sig en världsbild i en sekulariserad form. Det blir en slags omtolkning av esoteriska läror utifrån en sekulariserad syn.

För att ge exempel på en definition av New Age rörelsen kan det vara lämpligt att ta med en förkortad variant, som den uttrycks av Hanegraaff själv. Den lyder som följer: *"The New Age movement is characterized by a popular western culture criticism expressed in terms of a secularized esotericism"*. Hanegraaff säger avslutningsvis att det är möjligt att tala om en New Age rörelse trots den stora variationen som finns i tro och praktik. Detta är möjligt eftersom man inom rörelsen är *motståndare* till samma saker.

Mot bakgrund av det som beskrivits i detta kapitel om New Age, vilka likheter och skillnader finner vi mellan forskarna i deras beskrivningar? Går det att finna någon enighet i synen på New Age?

4 Modern gnosticism och New Age, ett jämförande perspektiv.

I detta kapitel kommer jag att redovisa det som kommit fram i undersökningen. En undersökning vars syfte är att försöka bringa en större ordning i den aktuella akademiska diskussionen, kring förhållandet mellan modern gnosticism och New Age. Jag vill veta om det finns någon enighet bland forskarna i deras beskrivningar kring de båda begreppen. Detta för att lättare se vilka likheter och skillnader som finns mellan modern gnosticism och New Age.

Först i detta kapitel kommer en översiktlig sammanställning över de likheter och skillnader som finns bland forskarna i deras syn kring begreppen. Denna översiktliga sammanställning kommer att leda fram till ett centralt avsnitt, där jag ställer frågan om New Age kan ses som en modern form av gnosticism. I det avsnittet kommer jag även att ta upp de andra frågeställningar som angavs i syftet, och försöka besvara dessa. Detta upplägg torde underlätta för en djupare diskussion och analys.

I slutet av detta kapitel kommer jag att sammanfatta undersökningen och se i vilken mån syftet har uppnåtts eller inte.

4.1 *Konsensus kring modern gnosticism*

Inom den moderna gnosticisken uttrycks ett främlingskap mellan människan och resten av världen. Denna tanke återfinns hos samtliga, även om de för fram tanken på lite olika sätt. Hos t ex Bloom uttrycks en stark känsla av alienation. En existentiell känsla som människan kan befrias ifrån genom Gnosis.

Människan som utkastad i tillvaron är också en beskrivning som verkar delas av alla tre, möjligen med undantag av Voegelin. Hos Bloom kommer denna känsla till uttryck personligen, medan den hos Jonas mer uttrycker en tanke som är vanligt förekommande inom existentialismen. Voegelin beskriver den gnostiske individen som missnöjd med sin situation. Om detta är liktydigt med en känsla av att blivit utkastad i tillvaron är osäkert.

Inom modern gnosticism finns det enligt samtliga en föreställning om människans gudomliga karaktär. Det är människans Jag som har denna gudomlighet. Kontakten med det egna Jaget fås genom invändig kunskap eller insikt. Hos Voegelin används dock inte gudomlighet i samband med denna insikt, det är hos honom frågan om den perfekta människan.

Jonas för fram tanken om att människans liv präglas av en ensamhet. Denna beskrivning av hennes existentiella situation liknar Blooms. Bloom talar om människan som levandes i en kosmologisk tomhet. Till detta kan läggas Voegelins skildring av gnostikerns sätt att skylla ifrån sig tillvarons existentiella problem. Det är inte otänkbart att det till dessa existentiella problem också finns en känsla av både ensamhet och kosmologisk tomhet.

Den moderna gnosticismen verkar präglas av en opposition, framförallt mot kristendomens gudomliga och moraliska lag. Både Jonas och Bloom påpekar att det är människans Jag som får en mer framträdande roll i detta sammanhang. Jaget blir normgivare och ledstjärna istället för den kristna moralen.

En annan tanke som verkar vara vanligt förekommande i ett modernt gnostiskt synsätt, och som skildras av alla tre, är tanken om att människan färdas mot ett bestämt mål. Målet torde vara att finna det gudomliga i vårt inre, att uppnå fullkomning. Huruvida detta är ett slutmål för människan tycker jag dock är något oklart. Både Bloom och Voegelin beskriver också den moderne gnostikern som en person som vet om att hon är gudomlig. Detta skiljer sig en del mot enbart föreställningen därom.

Både Bloom och Voegelin menar att det inom den moderna gnosticismen ligger en föreställning om att återuppståndelse är något som kommer före döden. Det är en uppståndelse av Gnosis det handlar om. En Gnosis som möjliggör ett framträdande av den perfekta människan. En parallell till den perfekta människan finner vi hos Voegelin. Han verkar mena att en modern gnostisk ledare, är en person som har en klar strategi för hur ett perfekt tillstånd kan skapas. Detta tillstånd liknar mycket det som Bloom beskriver om människans relation till Pleroma. Det är tänkbart att de båda skildrar samma sak om än på lite olika sätt.

I övrigt kan inga direkta skillnader i beskrivningen av modern gnosticism göras. Det finns en uppenbar olikhet, och det är att Jonas, Bloom och Voegelin har olika inställningar. Det intressanta är att de trots olika hållning gentemot modern gnosticism ändå är ganska eniga i sitt sätt att beskriva det hela. Det verkar som om det finns en sorts enighet kring vad modern gnosticism handlar om.⁶⁵

⁶⁵ Gunnarsson presenterar i sin avhandling en egen konsensus kring modern gnosticism utifrån fyra forskare. Denna sammanfattar han i fyra punkter. I de två första punkterna ser jag i huvudsak likheter med vad jag själv kommit fram till. I de två andra punkterna finns tydliga skillnader. Gunnarsson finner där en samstämmighet kring hur frälsning ska uppfattas, och hur det på metodplanet finns likheter mellan de fyra akademiker han utgått från i deras behandling av modern gnosticism.

Gunnarsson menar för det första att inom modern gnosticism består människans belägenhet i tillvaron av ett ensamt utkastat jag som är fångat och alienerat i vår värld. Alienationen uttrycker ett främlingsskap mellan människan och Gud, och mellan

4.2 *Konsensus kring New Age*

Både Frisk och Hammer skildrar tanken inom New Age att människan är gudomlig. Denna tanke är enligt Frisk knuten till individens självförverkligande. Det är en idé som man inom New Age tagit till sig från den äldre gnosticismen menar Hammer. Föreställningen om Gud inom människan torde vara knuten till den strävan efter personlig utveckling som är mycket omfattande inom New Age. Ett mål för människans utveckling är att förlösa denna inre Gud. Både Frisk och Hanegraaff nämner en utvecklingstanke eller evolutionism, som en viktig del av tron.

I princip samtliga forskare nämner Holismen som en viktig del för den New Age troende. Denna tro uttrycker en föreställning om att allt hänger ihop i tillvaron. En förklaring till den utbredda holismen kanske kan vara att det är en nödvändig ingrediens, för att länka ihop den mångfald av idéer som finns inom New Age.

Förväntningen på en ny tidsålder är något som beskrivs av alla tre. Denna kan enligt Hammer ses som en mycket viktig myt inom New Age.

Inflytandet från den antika gnosticismen beskrivs av både Hammer och Hanegraaff. Hammer säger att några av de viktigaste idéerna inom New Age är hämtade från den antika gnosticismen. Hanegraaff nämner att Gnosis utgör en grund i den kulturkritik som är typisk för New Age. En kulturkritik som de båda skildrar. Denna kulturkritik utgör ett tredje synsätt till mer etablerade sätt att se på världen som företräds av kyrkan eller vetenskapen. Hammer och Hanegraaff menar att denna kulturkritik inom New Age är ett svar på en alltför utbredd sekulariserad syn i dagens samhälle.

människan och hennes jag. Universum är kallt, främmande och tomt på mening liksom naturen. För det andra, när det gäller den mänskliga naturen består den av ett innersta väsen, av ett jag som är mycket likt Gud. Människan är av gudomligt slag, men hon är också fångad i kött och materia. För det tredje, frälsningen inom modern gnosticism handlar i huvudsak om att vakna upp och få insikt om sin egen egentliga natur. Det äkta jaget väcks till liv. Detta hjälper människan att få kunskap om den egna existentiella situationen, och hur den egna naturen ser ut. För det fjärde, de akademiker som Gunnarsson utgått från företräder alla ett rationalistiskt synsätt som färgats av en fenomenologisk metod [Gunnarsson 2004, s. 53-56].

I en fylligare beskrivning av en samstämmighet kring modern gnosticism, kan Gunnarssons fyra punkter kompletteras med några saker från min egen undersökning. Jag tycker det är ganska tydligt att det utifrån de verk som jag utgått ifrån finns ett måltänkande inom modern gnosticism. Målet är att hitta eller lösgöra gudagnistan och det gudomliga inom oss. Att upptäcka det som är dolt. En annan sak jag tycker är ganska tydlig för modern gnosticism är dess oppositionella karaktär som kanske främst riktas mot den kristna moraliska lagen som uttrycks inom ett institutionaliserat och hierarkiskt ramverk.

Vidare beskriver samtliga att begreppet helande är mycket vanligt inom New Age. Förutom helande nämner Hammer och Hanegraaff begreppet kanalisering som vanligt förekommande. Ett tredje begrepp som är mycket vanligt inom New Age är reinkarnation säger Frisk och Hammer.

Något annat som uppskattas inom New Age är den stora frihet som individen har. Denna frihet torde innebära stora möjligheter att uttrycka sin tro på det sätt man finner lämpligast.

Egentligen finns inte någon direkt avvikande uppfattning eller beskrivning av New Age bland de verk som valts ut. En intressant iakttagelse kan göras hos Frisk som menar att begreppet helande som kan knytas till hälsa, har nära samband med frälsningsbegreppet inom andra religioner. De uttrycker enligt henne det perfekta tillstånd hos människan. Den enda av de tre som beskriver New Age som en religion är Hammer. Hanegraaff är den enda av de tre som uttryckligen beskriver uppkomsten av New Age utifrån esoteriska källor. I mina ögon framställer Frisk, Hammer och Hanegraaff New Age på ett ganska enhetligt sätt. Som ovan beskrivits förekommer vissa skillnader men i huvudsak är man eniga. Den förmodade och enhetliga framställningen i en objektiv och neutral syn kan således bekräftas anser jag.

4.3 Är New Age en form av modern gnosticism?

Inom New Age finner vi en föreställning om att människan till sin natur är gudomlig. Frisk menar att denna uppfattning hör till de mer centrala inom New Age. Det är en tro som man troligtvis tagit till sig från den antika gnosticismen om Hammer har rätt. Denna tro på en inre Gud som kan förlösas genom Gnosis, är en tro som också finns i den moderna gnosticismen. Detta är i och för sig inte förvånande då modern gnosticism antas vara en form av den antika föregångaren. Det intressanta är att det finns en tydlig likhet med New Age på denna punkt.⁶⁶

⁶⁶ Människan som gudomlig är en likhet mellan New Age och modern gnosticism som divergerar något, i alla fall om man granskar synen på Gud närmare.

Hanegraaff säger t ex att idéerna om Gud inom New Age främst består av en motvilja mot den stränga och doktrinära tolkningen av begreppet. Han säger vidare att Gud inom New Age är något man känner istället för tror på. Gud kan ses som en andlig kraft i tillvaron som skapar mening. Trots att det råder ett allmänt ointresse att definiera Gud inom New Age samlas man kring några punkter menar Hanegraaff. Gud är holistisk och enande, Gud beskrivs som ett supramedvetande eller universums medvetande, Gud beskrivs som en slags energi som håller allt vid liv, Gud är Livskraften, Gud är kreativitet och slutligen är Gud synonymt med en Kärlekskraft som håller ihop allt i tillvaron [Hanegraaff 1998, s. 183-187].

Enligt Hammer har gnostiska tankar påverkat viktiga föregångare till dagens New Age. Teosofin är ett exempel som nämns i detta sammanhang. Gnostiska tankar verkar också genomsyra mycket av de böcker och läror som finns inom New Age. Hanegraaff menar att gnosis varit en viktig del i den västerländska esoterismen, och i den kulturkritik som uttrycks inom New Age. Det är dock oklart om esoterismen hämtat inspiration från den antika gnosticismen. Det är ändå troligt att det förhåller sig på det viset.

Inom New Age har vi en förmodad och ganska utbredd tanke om en kommande ny tidsålder. Denna tanke liknar tankar som finns inom den moderna gnosticismen, om att färdas mot ett bestämt mål i framtiden. Det är just själva idén om något som skall komma som är det centrala här tycker jag. Detta måltänkande torde vara förknippat med den utbredda utvecklingstanken inom New Age. Målet verkar vara ett slags perfekt tillstånd, där människan lever i full harmoni med varandra och naturen. Inom den moderna gnosticismen förefaller denna utvecklingstanke stå för den perfekta människan, eller Anthropos. Det är en utveckling av

Denna beskrivning av Gud inom New Age som den framställs av Hanegraaff förefaller ganska otydlig anser jag. Frisk menar också att föreställningarna kring Gud inom New Age är ganska oklara. De flesta New Age-troende verkar avse en slags ande eller livskraft säger hon [Frisk 1998, s. 170].

Voegelin menar att människan i ett modern gnostiskt synsätt har en makt att förändra sitt varande här på jorden. En nödvändighet för detta är att hon blir medveten om sin gudomliga kraft. Det handlar enligt Voegelin om att lösgöra sig från ett traditionellt förhållande till Gud. Det är ett förhållande där Gud står över människan. Voegelin talar om nödvändigheten av ett Gudsmord för att människan ska kunna bli herre i sitt eget hus. Vi bör anta att Gud är skapad av oss människor och inte tvärtom menar han [Voegelin 2001, s. 96-98].

Voegelin verkar mena att människan bör ta kontrollen över varandeordningen och befria sig från det obegripliga eller oförnuftiga som en transcendent Gud innebär.

Jonas drar en parallell mellan den gnostiska synen på Gud, till den syn som företräddes av Sartre. Enligt Sartre fanns det inget i vår omvärld som indikerade en gudomlig närvaro. Det blir därför nödvändigt för individen att själv ta kontrollen över sitt liv och återvinna sin frihet. Det handlar enligt Jonas om att lösgöra sin inre gnista eller ande för att nå total frihet. Detta görs dock inte utan kunskap (Gnosis) om hur det gick till när människan blev utkastad i denna värld. Utkastaren uttrycker enligt Jonas en ursprunglig våldshandling, någon har kastat mig in i en värld jag inte själv varit med om att skapa. Slutmålet kan sägas vara att befria sig från nuet och återförenas med evigheten, där vi en gång fanns [Jonas 2001, s. 332].

Om gudsbilden är något oklar inom New Age verkar det finnas en större förståelse och klarare bild kring gudsbegreppet inom den moderna gnosticismen, och på vilket sätt begreppet är kopplat till människans frihet och frälsning.

mänskligheten mot något mer fullbordat som är det gemensamma enligt mitt sätt att se.⁶⁷

Ett av de allra mest karaktäristiska kännetecknen för New Age är ett motstånd mot mer etablerade synsätt kring verkligheten. Den oppositionella naturen ger sig till känna mot främst kristendomen och vetenskapen. Modern gnosticism kan i detta sammanhang också ses som typiskt oppositionell.⁶⁸ Både den antika gnosticismen och den mer moderna formen har erbjudit en alternativ syn på människan och hennes mål och mening i tillvaron. Kanske är det så att den kulturkritik som finns inom New Age, och vars rötter finns inom den västerländska esoterismen, kan spåras tillbaka till en och samma källa, den antika gnosticismen. Det är i så fall en opposition som utvecklats genom tiden och tagit sig nya uttryck.

Ett av de vanligaste begreppen inom New Age är helande.⁶⁹ En anledning till detta kanske har att göra med att det är en förutsättning för att få kontakt med det gudomliga inom sig. En sjuk kropp och själ torde förhindra detta. Möjligen är det också en viktig förutsättning för individen inom modern gnosticism, för att få kontakt med sitt inre jag och förvärva Gnosis. Det verkar som om helande är en viktig förutsättning för att uppnå hälsa, och därigenom nå det gudomliga inom sig och bli frälst.

⁶⁷ Hammer säger att tron på olika tidsåldrar som avlöser varandra är ganska vanlig inom många religioner. Ganska ofta är också denna tanke förknippad med någon form av slutmål för människan. T ex är målet bland hindubrahminer att befrias från de återkommande tidsperioderna berättar Hammer [Hammer 1998, s. 151-153].

Något som verkar förena New Age och modern gnosticism på denna punkt är enligt min syn att det inte finns någon klar uppfattning om vad som händer vid tidens slut. T ex vad som händer med människan och hennes själ?

⁶⁸ Oppositionen som uttrycks inom New Age och modern gnosticism kan förefalla likartad på ytan men skiljer sig åt vid en lite djupare analys. Jag tänker att det inom modern gnosticism trots allt inte finns någon direkt uttalad opposition mot något. Inom New Age är motståndet tydligare mot t ex kristendomen och vetenskapen, men på ett ytligt sätt menar jag. Den moderna gnosticismen och dess motstånd förefaller mer intellektuell till sin natur. De föreställningar som finns inom modern gnosticism verkar också på ett sätt mer i det dolda, under ytan, men kanske i förlängningen med en större genomslagskraft inom den rådande kulturen.

⁶⁹ Hammer säger att förutom en andlig aspekt av healing uttrycker den ett alternativ eller komplement till mer etablerad medicin som ofta förbiser hela människan, och inriktar sig främst på den aktuella sjukdomen [Hammer 1998, s. 368].

Hanegraaff menar att healingen främst används i samband med komplexa socialpsykologiska och andliga tillstånd hos en sjuk människa. Man skulle kunna säga att healingen i detta fall används för att ta hand om en andligt sjuk individ. Hanegraaff gör för övrigt en skillnad mellan sjukdom och healing [Hanegraaff 1998, s. 43].

På det hela taget verkar healing var något som är mer centralt inom New Age vid en jämförelse med modern gnosticism.

Inom New Age förekommer inte någon tydlig tanke om att människan skulle leva i någon sorts främlingskap i förhållande till världen. Ett främlingskap som uttrycker en känsla av ensamhet och avsaknad av mening. Detta kanske inte är förvånande om vi betänker att New Age har en utbredd holism. Främlingskapet mellan människan och världen är en syn som uttrycker dualism. Holismen är alltså en tanke som skiljer New Age från modern gnosticism. En annan tanke eller föreställning som verkar vara förbehållet modern gnosticism är människans utkastade tillstånd i tillvaron. Vi lever i en värld som för oss är främmande, och som vi inte valt att leva i. Någon direkt motsvarighet till detta finner jag inte inom New Age. Det förefaller som om dessa två tankar inom den moderna gnosticismen vilar på en mer genomarbetad existentiell grundsyn, när det handlar om hennes förhållande till världen. Kanske skulle man kunna tala om en större insikt i de faktiska omständigheter som hör människolivet till. Främlingskapet och människan som utkastad i tillvaron, är i mina ögon två viktiga existentiella frågor som inte tas upp inom New Age, åtminstone inte i det material jag har.

Mot bakgrund av det som beskrivits i detta avsnitt verkar det som om New Age är en form av modern gnosticism. Det finns likheter, som dessutom enligt flera av källorna härstammar från den antika gnosticismen. Men det finns också enligt min mening några viktiga skillnader. Denna skillnad är att man inom New Age inte verkar ha tagit till sig frågor som kan beskrivas som eviga och existentiella. Det är frågor som rör människans unika situation i denna värld, och hennes förhållande till densamma. Det ser ut som om man inom New Age tagit till "det bästa" från gnosticismen, det som tilltalar en bred publik, och lämnar det som kanske är problematiskt eller svårt.⁷⁰ Man har plockat russinen ur kakan så att säga. Inom New Age verkar det handla om här och nu på ett ytligt plan, medan man inom modern gnosticism verkar mer klar över människans roll och hennes förhållande till världen. Ur den aspekten är det tveksamt om vi kan tala om New Age som en modern form av gnosticism. Det är i alla fall knappast frågan om någon renodlad gnosticism.

⁷⁰ Bloom uttrycker sin negativa hållning gentemot New Age på flera ställen i sin bok.

4.3.1 Kan New Age och modern gnosticism utgöra en utmaning mot kristendomen?

En fråga som jag tycker är särskilt intressant är kristendomens relation till andra åskådningar. Det har enligt Jonas, Bloom och Hanegraaff funnits en opposition mot både kristendom och vetenskap inom den antika gnosticismen, och bland föregångare till dagens New Age. Det borde enligt min mening vara viktigt, framförallt ur ett kristet perspektiv, att identifiera den typ av åskådningar som skiljer sig mot den egna.⁷¹ Både New Age och modern gnosticism är två ganska komplicerade och mångfacetterade företeelser, som det kan vara extra svårt att få något riktigt grepp om. Därför torde det vara än viktigare att kartlägga dessa, och deras idéinnehåll för att få en större förståelse. En förståelse som möjliggör och effektiviserar de egna strategier och åtgärder, som rimligen kan behövas, i mötet med New Age och modern gnosticism. En förståelse som kanske leder till förändringar av den egna teologin, eller en förståelse som leder till olika organisatoriska förändringar inom kristendomen. Den centrala frågan skulle kunna vara hur man på bästa sätt möter den moderna sekulariserade människan.

I Hans Jonas beskrivning av den antika gnosticismen tycker jag mig bland annat finna ett tidigt uttryck för sekularisering. Jonas berättar att den kristna moraliska lagen slutar att fungera⁷², den ger inte längre

⁷¹ Bloom tycker det är lite ironiskt att kristendomen betraktat Islam som en heresi och Zoroastrismen som lite av en exotisk kvarleva. Man borde istället tacka dessa för mycket av sin egen andlighet [Bloom 1996, s. 9].

Huruvida denna något överlägsna syn gentemot andra religioner lever kvar inom kristendomen idag är svårt att säga. Jag tycker dock att det är lite paradoxalt att det kommer från Bloom, som i mina ögon själv (om än outtalat) menar sig företräda den "enda" sanna vägen till frälsning.

⁷² Jonas nämner att den gnostiske individen nedvärderar den kristne Guden, och samtidigt alla de värderingar som den kristne Guden står för [Jonas 2001, s. 331].

Det är inte omöjligt att en sådan omvärdering kan bero på inflytande från andra religioner. Ett kulturellt inflytande som luckrar upp den grund som kristendomen försöker bygga sin lära kring. I denna beskrivning är det lätt att se att den dogmatiska sidan av kristendomen var något som den gnostiske individen fann orättvis. Den kristne Guden kanske inte tilltalade känslorna så mycket som förnuftet, och kanske var det en orsak till att gnostikerna vände den kristne Guden ryggen? I detta fall tycker jag att vi talar om en samtida sekularisering av kristendomen, som växte fram samtidigt med att kyrkan började anta en institutionaliserad form.

Bloom menar att Shakespeare kan ses som arketyper för en sekulär författare. Shakespeare hade och har fortfarande en förmåga att väcka människans intresse för det egna jaget, i syfte att lära känna oss själva [Bloom 1996, s. 14].

Sannolikt fanns det författare, i eller vid sidan av den antika gnosticismen, som påverkade människor på samma sätt som Shakespeare gjorde långt senare. Kanske bidrog dessa sekulära skrifter till att luckra upp den kristna moraliska lagen?

mening hos individen. I det fallet var det Demiurgen⁷³ som stod för en tvingande kraft. Det är inte otänkbart att denna tvingande kraft som den gnostiske individen fann i Demiurgen, senare har bytts ut som symbol mot kyrkan. Denna idé om att jaget⁷⁴ ska vara den främsta auktoriteten är slående likt uppfattningen inom New Age där individen själv har den främsta makten. Om Bloom har rätt i att många kristna egentligen bär på gnostiska föreställningar kan vi i så fall se hur sekulariseringsprocessen förmodligen inte är något direkt nytt fenomen, synonymt med det moderna samhället, eller den moderna individen.⁷⁵ Den startade i så fall i princip samtidigt som kristendomen, och har följt med genom historien fram till våra dagar. Frågan är om Bloom egentligen har några större belegg för detta påstående. Möjligen vill han se något som kanske inte finns. Det är hur som helst en intressant tanke som förtjänar att uppmärksammas anser jag.

En aspekt av sekulariseringen skulle enligt Voegelin kunna vara att människans lust till kunskap eller insikt egentligen är något som förenar alla människor. Att själv finna sin egen mening i tillvaron, att lyssna inåt istället för till någon som företräder den "rätta" meningen. Detta påstående kan givetvis diskuteras. För mig framstår det som ett ganska självklart uttalande, däremot söker förmodligen inte alla människor efter denna kunskap eller insikt utifrån sig själva. I den joakitiska spekuleringen

⁷³ Jonas berättar att det inte var möjligt för den gnostiske individen att tro på en Gud som skapat en värld inför vilken man stod som en främling. Denne Gud kunde bara vara ett uttryck för en lägre stående Gud nämligen Demiurgen. Jonas tecknar en bild av Demiurgen som en blind, orättfärdig och okunnig makt som står under den Suveräne Guden [Jonas 2001, s. 332].

⁷⁴ Bloom talar om vikten av att bli medveten om sitt jag. Han blev själv medveten om sitt jag när han läste poesi av bland andra William Blake och Hart Crane. Bloom kom till insikt om något inom sig som tidigare varit honom okänt berättar han [Bloom 1996, s. 15].

Jag tycker det är intressant att Bloom nämner medvetandet som en förutsättning för att vi ska kunna upptäcka vårt inre jag. Medvetandet symboliseras av Bloom i form av en låga eller ett brinnande ljus som lyser upp det omedvetna inom oss. Det förefaller viktigt både inom New Age och modern gnosticism att vi blir medvetna om vårt inre jag, vår inre kraft. Människans medvetande om sitt eget jag borde rimligen existerat så länge vi haft en förmåga att tänka och reflektera över oss själva, så även under den tidiga kristendomen. Det fanns, och finns idag, människor som hellre lyssnar till sin eget inre istället för budskap som kommer utifrån tänker jag.

⁷⁵ Philip J. Lee har precis som Bloom uppmärksammat det gnostiska inflytandet bland kristna i sin bok *Against the Protestant Gnostics*. Lee menar bland annat att gnostikerna har funnits inom kyrkan hela tiden ända från dess födelse [Lee 1987, s. 4]. Lee menar också att judar och kristna alltid varit lockade av gnostiska tankar [Lee 1987, s. 15].

Varför det skulle finnas ett särskilt intresse för gnostiska tankar hos judar och kristna är ett påstående som Lee egentligen har svaga bevis för tycker jag. Tilläggas kan också att Lee till skillnad mot Bloom är uttalat negativ till den moderna gnosticismen.

utgör den fjärde symbolen överförd till modern tid, en samling människor som är andligt autonoma. Det är enligt Voegelin frågan om en människa som inte är i behov av några institutionella föreskrifter. Det Joakim av Floris beskriver i detta fall skulle kunna vara sekulariseringens slutskede, eller markera slutet på hela processen.

Utgör då New Age och modern gnosticism någon utmaning mot kristendomen? Kristendomen har varit, och är i många länder fortfarande en majoritetsreligion, så även i Sverige. Inflytandet har minskat i samhället från kyrkligt håll och allt färre omfattar en kristen åskådning i vårt land. Orsakerna är många, men en viktig orsak till detta tror jag ligger i att man från kyrkligt håll inte riktigt har förstått att för många människor är inte kristendomen den naturliga vägen att gå, för att söka svar på sina existentiella frågor. Många söker svaren utifrån alternativa åskådningar som t ex New Age och modern gnosticism. Mot bakgrund av detta kan man nog med fog påstå, att man från kristendomens sida bör uppmärksamma dessa båda fenomen som en utmaning inför framtiden. Det verkar som om den moderna gnosticismen är en större utmaning än vad New Age är. Gnostiska tankar verkar på något sätt vara olösligt förbundna med kristendomen, vi behöver bara titta historiskt för att se detta. Också från kristet håll kan man nog med fog påstå att man betraktat gnosticismen som en huvudfiende mot den egna läran.⁷⁶ Att uppmärksamma den moderna varianten av gnosticism torde därför bli än viktigare för kristendomen inför framtiden tänker jag.

4.4 Sammanfattning

Syftet med denna uppsats var att försöka bringa en större ordning i den aktuella akademiska diskussionen kring förhållandet mellan New Age och modern gnosticism, då den i mina ögon framstod som något rörig och

⁷⁶ Lee betraktar den moderna varianten av gnosticism som något av en huvudfiende gentemot hans egen kristna tro. Det är också mycket tydligt att han ser det som en stor utmaning att ta sig an de "felaktiga" föreställningar som enligt honom själv florerar hos många kristna i den nordamerikanska protestantismen.

Lee menar att modern gnosticism är skadlig både för kyrkan och för Guds värld [Lee 1987, s. xiv]. Den moderna gnosticismen förvränger också den kristna sanningen och gör den till något annat menar Lee [Lee 1987, s. 55]. Han säger också att den kunskap som finns inom gnosticismen är en pseudokunskap som bygger på felaktiga föreställningar om vår tillvaro. Lee menar att dessa felaktiga föreställningar leder till en utbredd antiintellektualism som plågar den amerikanska protestantismen [Lee 1987, s. 112].

Hos Lee tycker jag mig kunna utläsa en känsla av att den moderna gnosticismen urholkar och dränerar teologin inom den protestantiska kyrkan, en teologi som Lee menar vara själva kärnan i den kristna tron, och som därför måste försvaras.

Det torde också finnas företrädare inom kristendomen som anser att New Age på samma sätt är lika skadlig för kristendomen, som Lee menar att modern gnosticism är.

oklar. Jag försökte att finna en enighet bland forskarna, kring hur de båda begreppen skulle beskrivas. Sedan kunde jag lättare att jämföra vilka likheter och skillnader som fanns mellan New Age och modern gnosticism.

Som jag visat i detta kapitel finns det både likheter och skillnader. Den stora likheten mellan de båda fenomenen kan karaktäriseras av att man inom både New Age och modern gnosticism tar tillvara på, fokuserar och utvecklar det unika hos varje individ. Det unika för varje individ kan sägas bestå av att få kontakt med det egna jaget eller det gudomliga. De är båda individcentrerade rörelser, där det egna jaget har den främsta auktoriteten. En annan likhet är den oppositionella karaktären som jag tycker präglar de båda rörelserna. På ett andligt plan är man mot en etablerad, institutionaliserad och hierarkisk form av religion.

Det finns också några utmärkande skillnader. Det handlar om två närbelägna tankar inom den moderna gnosticismen, som i mitt tycke berör och skapar en angelägenhet hos varje människa. Tanken om ett främlingskap mellan människan och resten av världen, och hennes utkastade tillstånd. Hur ska vi som främlingar inför tillvaron skapa något meningsfullt. Hur ska vi tackla vårt liv, ett liv som vi inte bett om eller varit med om att skapa?

Jag anser för övrigt att jag i denna uppsats lyckats få svar på de frågor som ställts, och att syftet därmed uppnåtts.

5 Litteraturförteckning

- Bainbridge, W.S. (1997). *The sociology of religious movements*. London: Routledge.
- Bloom, H. (1992). *The American religion: the emergence of the post-Christian nation*. New York: Simon & Schuster, cop.
- Bloom, H. (1996). *Omens of millennium: the gnosis of angels, dreams, and resurrection*. New York: Riverhead Books.
- Filoramo, G. (1990). *A history of Gnosticism*. Oxford: Blackwell.
- Frisk, L. (1998). *Nyreligiositet i Sverige: ett religionsvetenskapligt perspektiv*. Nora: Nya Doxa.
- Geels, A., Wikström, O. (1999). *Den religiösa människan: en introduktion till religionspsykologin*. Stockholm: Natur och kultur.
- Hammer, O. (1998). *På spaning efter helheten: New age – en ny folktro?* Stockholm: Wahlström och Widstrand.
- Hanegraaff, J.W. (1998). *New Age religion and Western culture: esotericism in the mirror of secular thought*. Albany, NY: State Univeristy of New York Press.
- Heelas, P. (1996). *The new age movement: the celebration of the self and the sacralization of modernity*. Oxford: Blackwell.
- Jonas, H. (2001). *The gnostic religion: the message of the alien God and the beginnings of Christianity*. Boston: Beacon Press.
- Lee, Philip J. (1987). *Against the Protestant Gnostics*. New York ; Oxford: Oxford University Press.
- O'Regan, C. (2001). *Gnostic return in Modernity*. Albany: State university of New York Press.
- Pagels, E. (1998). *De gnostiska evangelierna*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Pearson, B.A. (2004). *Gnosticism and Christianity in Roman and Coptic egypt*. New York: T & T Clark International.
- Rosbach, S. (1999). *Gnostic Wars*. Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Voegelin, E. (2001). *Vetenskap, politik och gnosticism*. Stockholm: Prisma.
- Stenström, T. (1966). *existentialismen: studier i dess idétradition och litterära yttringar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sutcliffe, S.J. (2003). *Children of the New Age: a history of spiritual practices*. London: Routledge.

Internet

Gunnarsson, Kent (2004), *Den kristna gnosticismens återkomst: ett studium av Ulf Ekmans teologi*. Hämtat från:

http://www.diva-portal.org/diva/getDocument?urn_nbn_se_umu_diva-289-1_fulltext.pdf. Publicerat 26 maj 2004. Hämtat 22 september 2005.

Nationalencyklopedin 2005, *esoterism* [www]. Hämtat från:
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=164512&i_word=esoterism
Hämtat 24 oktober 2005.

Nationalencyklopedin 2005, *gnosticism* [www]. Hämtat från:
[http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=183696&i_word=akosmisk
&i_h_text=1&i_rphr=akosmisk](http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=183696&i_word=akosmisk&i_h_text=1&i_rphr=akosmisk). Hämtat 22 september 2005.

Nationalencyklopedin 2005, *gnosis* [www]. Hämtat från:
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=183677&i_word=gnosis.
Hämtat 24 september 2005.

Nationalencyklopedin 2005, *Joakim av Floris* [www]. Hämtat från:
[http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=216285&i_word=Joakim%
20av%20floris](http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=216285&i_word=Joakim%20av%20floris). Hämtat 5 oktober 2005.

Wikipedia 2005, *mandaeenism* [www]. Hämtat från:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Mandeism>. Hämtat 22 september 2005.

Nationalencyklopedin 2005, *pleroma* [www]. Hämtat från:
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=284392&i_word=pleroma.
Hämtat 24 september 2005.